

ПЛЕНУМ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

17 грудня 2013 року

м. Київ

№ 14

Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань

Відповідно до пункту 6 частини другої статті 36 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" пленум Вищого господарського суду України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

З метою однакового і правильного розгляду господарськими судами справ зі спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань, дати такі роз'яснення.

1. Загальні питання застосування господарськими судами законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань.

1.1. Грошовим, за змістом статей 524, 533-535, 625 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), є виражене в грошових одиницях (національній валюті України чи в грошовому еквіваленті в іноземній валюті) зобов'язання сплатити гроші на користь іншої сторони, яка, відповідно, має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Грошовим слід вважати будь-яке зобов'язання, що складається в тому числі з правовідношення, в якому праву кредитора вимагати від боржника виконання певних дій кореспондує обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора. Зокрема, грошовим зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона зобов'язана оплатити поставлену продукцію, виконану роботу чи надану послугу в грошах, а друга сторона вправі вимагати від першої відповідної оплати, тобто в якому передбачено передачу грошей як предмета договору або сплату їх як ціни договору.

1.2. Правові наслідки порушення юридичними і фізичними особами своїх грошових зобов'язань передбачені, зокрема, приписами статей 549-552, 611, 625 ЦК України.

Згідно з частиною другою статті 9 названого Кодексу законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання. Відповідні особливості щодо наслідків порушення грошових

зобов'язань у зазначеній сфері визначено статтями 229-232, 234, 343 Господарського кодексу України (далі – ГК України) та нормами Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань".

1.3. З урахуванням приписів статті 549, частини другої статті 625 ЦК України та статті 1 Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" правовими наслідками порушення грошового зобов'язання, тобто зобов'язання сплатити гроші, є обов'язок сплатити не лише суму основного боргу, а й неустойку (якщо її стягнення передбачене договором або актами законодавства), інфляційні нарахування, що обраховуються як різниця добутку суми основного боргу на індекс (індекси) інфляції, та проценти річних від простроченої суми основного боргу.

З огляду на те, що згадану статтю 625 ЦК України вміщено в розділі 1 книги 5 цього Кодексу – "Загальні положення про зобов'язання", ця стаття застосовується до всіх грошових зобов'язань, якщо інше не передбачено спеціальними нормами, які регулюють відносини, пов'язані з виникненням, зміною чи припиненням окремих видів зобов'язань.

1.4. З урахуванням пункту 30.1 статті 30 Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" моментом виконання грошового зобов'язання є дата зарахування коштів на рахунок кредитора або видачі їх йому готівкою, а згідно з пунктом 8.1 статті 8 цього Закону банк зобов'язаний виконати доручення клієнта, що міститься в розрахунковому документі, який надійшов протягом операційного часу банку, в день його надходження. При цьому порушення банком, що обслуговує платника (боржника), строку перерахування коштів до банку, який обслуговує кредитора, або несвоєчасне зарахування банками коштів на рахунок кредитора, в зв'язку з чим сталося прострочення виконання грошового зобов'язання, не звільняє боржника від відповідальності за невиконання цього зобов'язання, однак надає боржникові право звернутися до банку, який його обслуговує, з вимогою щодо сплати пені відповідно до пункту 32.2 статті 32 названого Закону (див. також частину третю статті 343 ГК України).

1.5. Відшкодування моральної шкоди у зв'язку з порушенням грошових зобов'язань допускається лише якщо такі наслідки передбачені законом або договором.

1.6. Грошові зобов'язання, як і будь-які інші цивільно-правові або господарські зобов'язання, можуть виникати з підстав, встановлених статтею 11 ЦК України і статтею 174 ГК України.

У зв'язку з цим господарським судам необхідно мати на увазі таке.

У господарських відносинах грошові зобов'язання найчастіше виникають з господарських договорів та інших угод, передбачених законом, або з угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать (стаття 174 ГК України). Однак оскільки господарський договір (угода) є не єдиною підставою виникнення відповідного зобов'язання, то сама лише відсутність між сторонами спірних правовідносин такого договору (угоди) або незазначення в останньому умов (пунктів) щодо відповідальності за порушення грошового зобов'язання не перешкоджає застосуванню даної відповідальності, але тільки у разі якщо

підстави такого застосування і розмір відповідальності передбачено актами законодавства.

Слід також враховувати, що договір, в тому числі в тій його частині, яка стосується відповідальності за невиконання грошових зобов'язань, може бути укладено не лише шляхом складання єдиного документа, підписаного сторонами, а й шляхом обміну листами, телеграмами, факсограмами, телефонограмами та іншими документами, якщо із зазначених документів вбачається, що сторони погодили умови стосовно такої відповідальності.

1.7. Якщо у договорі або законі не встановлено строку (терміну), у який повинно бути виконано грошове зобов'язання, судам необхідно виходити з приписів частини другої статті 530 ЦК України. Цією нормою передбачено, між іншим, і можливість виникнення обов'язку негайного виконання; такий обов'язок впливає, наприклад, з припису частини першої статті 692 ЦК України, якою визначено, що покупець за договором купівлі-продажу повинен оплатити товар після його прийняття або прийняття товаророзпорядчих документів на нього; відтак якщо договором або актами цивільного законодавства не встановлено інший строк оплати товару, відповідна оплата має бути здійснена боржником негайно після такого прийняття, незалежно від того, чи пред'явив йому кредитор пов'язану з цим вимогу. При цьому передбачена законом відповідальність за невиконання грошового зобов'язання підлягає застосуванню починаючи з дня, наступного за днем прийняття товару, якщо інше не вбачається з укладеного сторонами договору. Відповідні висновки впливають зі змісту частини другої статті 530 ЦК України.

Днем пред'явлення вимоги кредитором слід вважати день, у який боржник одержав надіслану йому вимогу, а в разі якщо вимогу надіслано засобами поштового зв'язку і підприємством зв'язку здійснено повідомлення про неможливість вручення поштового відправлення, то днем пред'явлення вимоги є дата оформлення названим підприємством цього повідомлення.

Оскільки згаданою статтею 530 ЦК України не визначена форма пред'явлення вимоги кредитором, останній може здійснити своє право як шляхом надіслання платіжної вимоги-доручення, так і шляхом звернення до боржника з листом, телеграмою, надіслання йому рахунка (рахунка-фактури) тощо. При цьому якщо боржник (відповідач) заперечує одержання ним такої вимоги, кредитор (позивач) зобов'язаний подати господарському суду докази її надіслання боржникові. Останній, зі свого боку, не позбавлений права подати докази неодержання ним вимоги кредитора (наприклад, довідку підприємства зв'язку про ненадходження на адресу боржника відповідного рекомендованого поштового відправлення). Ухилення боржника від одержання на підприємстві зв'язку листа, що містив вимогу (відмова від його прийняття, нез'явлення на зазначене підприємство після одержання його повідомлення про надходження рекомендованого або цінного листа) не дає підстав вважати вимогу неперед'явленою.

Подання ж кредитором позовної заяви, адресованої господарському суду (а не боржнику) і надіслання останньому як відповідачеві копії такої заяви є

складовими судової процедури, а не цивільних правовідносин, і відповідні дії не можуть розглядатися як вимога у розумінні зазначеної норми ЦК України.

1.8. Попереднє, до подання позову до господарського суду, звернення кредитора до боржника з вимогою про сплату сум пені, інфляційних нарахувань та процентів річних не передбачено законом і тому не є обов'язковим. Отже, неподання позивачем (кредитором) доказів такого звернення не тягне за собою відмови в задоволенні відповідних позовних вимог.

1.9. День фактичної сплати суми заборгованості не включається в період часу, за який здійснюється стягнення інфляційних нарахувань та пені.

Якщо у договорі виконання грошового зобов'язання визначається до настання певного терміну, наприклад, до 1 серпня 2014 року (частина друга статті 252 ЦК України), то останнім днем виконання такого зобов'язання вважається день, що передує цьому терміну (в даному прикладі – 31 липня 2014 року). Водночас коли у тексті договору виконання грошового зобов'язання визначено "по 1 серпня 2014 року" або "включно до 1 серпня 2014 року", то останнім днем виконання такого зобов'язання буде 1 серпня 2014 року.

1.10. За загальним правилом, закріпленим у частині першій статті 625 ЦК України, боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання через відсутність у нього необхідних коштів, оскільки згадане правило обумовлено заміністю грошей як їх юридичною властивістю. Тому у випадках порушення грошового зобов'язання суди не повинні приймати доводи боржника з посилання на неможливість виконання грошового зобов'язання через відсутність необхідних коштів (стаття 607 ЦК України) або на відсутність вини (статті 614, 617 ЦК України чи стаття 218 ГК України).

Водночас необхідно мати на увазі, що за приписом частини третьої статті 550 ЦК України кредитор не має права на неустойку (в тому числі пеню та штраф) у разі, якщо боржник згідно із статтею 617 цього Кодексу не відповідає за порушення зобов'язання.

1.11. Пеня та інші нарахування у зв'язку з порушенням грошових зобов'язань визначаються позивачем у твердій сумі на час подання позову і включаються в ціну останнього, з якої сплачується судовий збір у встановленому законом розмірі. Розрахунок відповідної суми може бути викладений у позовній заяві або доданий до неї; в останньому випадку він підписується особою, яка його склала, або особою, яка підписала позовну заяву.

1.12. З огляду на вимоги частини першої статті 4⁷ і статті 43 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) господарський суд має з'ясувати обставини, пов'язані з правильністю здійснення позивачем розрахунку, та здійснити оцінку доказів, на яких цей розрахунок ґрунтується. У разі якщо відповідний розрахунок позивачем здійснено неправильно, то господарський суд з урахуванням конкретних обставин справи самостійно визначає суми пені та інших нарахувань у зв'язку з порушенням грошового зобов'язання, не виходячи при цьому за межі визначеного позивачем періоду часу, протягом якого, на думку позивача, мало місце невиконання такого зобов'язання, та зазначеного позивачем максимального розміру відповідних

пені та інших нарахувань. Якщо з поданого позивачем розрахунку неможливо з'ясувати, як саме обчислено заявлену до стягнення суму, суд може зобов'язати позивача подати більш повний та детальний розрахунок. При цьому суд в будь-якому випадку не позбавлений права зобов'язати відповідача здійснити і подати суду контррозрахунок (зокрема, якщо відповідач посилається на неправильність розрахунку, здійсненого позивачем).

Відповідно до частин другої і третьої статті 653 ЦК України в разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються з моменту досягнення домовленості про розірвання договору, якщо інше не встановлено договором. Зі змісту цих норм випливає, що домовленість сторін про розірвання договору не виключає проведення між сторонами розрахунків за зобов'язаннями, що виникли до розірвання договору, в тому числі застосування заходів майнової відповідальності за невиконання (неналежне виконання) грошових зобов'язань.

1.13. Господарським судам необхідно мати на увазі, що правова природа пені, згаданих нарахувань та процентів річних є різною і, відповідно, по-різному здійснюється нарахування цих сум та обчислення позовної давності щодо їх стягнення з боржника.

2. Стягнення пені за порушення грошових зобов'язань.

2.1. Пеня, за визначенням частини третьої статті 549 ЦК України, – це вид неустойки, що забезпечує виконання грошового зобов'язання і обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожний день прострочення виконання.

Застосування іншого виду неустойки – штрафу до грошового зобов'язання законом не передбачено, що, втім, не виключає можливості його встановлення в укладеному сторонами договорі (наприклад, за необґрунтовану відмову від переказу коштів за розрахунковими документами отримувача коштів), притому і як самостійний захід відповідальності, і як такий, що застосовується поряд з пенею. В останньому випадку не йдеться про притягнення до відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення двічі, тому що відповідальність настає лише один раз – у вигляді сплати неустойки, яка включає у себе і пеню, і штраф як лише форми її сплати.

Якщо у вчиненому сторонами правочині розмір та базу нарахування пені не визначено або вміщено умову (пункт) про те, що пеня нараховується відповідно до чинного законодавства, суму пені може бути стягнуто лише в разі, якщо обов'язок та умови її сплати визначено певним законодавчим актом.

Так, нарахування пені у відповідному відсотковому розмірі від суми простроченого платежу передбачено статтею 14 Закону України "Про державний матеріальний резерв", статтею 36 Закону України "Про телекомунікації", статтею 1 Закону України "Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій". У таких випадках нарахування пені здійснюється не за Законом України "Про відповідальність за невиконання грошових зобов'язань", а на підставі спеціального нормативного акта, який регулює відповідні правовідносини.

Передбачений частиною шостою статті 231 ГК України розмір відповідальності за порушення грошових зобов'язань застосовується, якщо інше не узгоджено сторонами в договорі або не передбачено законом.

2.2. Господарським судам необхідно мати на увазі, що штрафні санкції, передбачені абзацом третім частини другої статті 231 ГК України, застосовується за допущене прострочення виконання лише негрошового зобов'язання, пов'язаного з обігом (поставкою) товару, виконанням робіт, наданням послуг, з вартості яких й вираховується у відсотковому відношенні розмір штрафних санкцій.

2.3. Сторони можуть домовитися про збільшення або зменшення встановленого законом розміру пені, зазначивши про це в договорі, за винятком випадків, коли згідно із законом зміна розміру штрафних санкцій за погодженням сторін не допускається (абзац третій частини другої статті 551 ЦК України, частина перша статті 231 ГК України).

2.4. Розмір неустойки може бути зменшений за рішенням господарського суду (частина третя статті 551 ЦК України, стаття 233 ГК України, пункт 3 статті 83 ГПК).

У вирішенні пов'язаних з цим питань господарському суду слід враховувати викладене в підпункті 3.17.4 підпункту 3.17 пункту 3 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 № 18 "Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції" (з подальшими змінами), а також в абзацах першому-четвертому пункту 9 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 17.05.2011 № 7 "Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України" (з подальшими змінами).

Судовий збір в разі зменшення судом розміру пені покладається на відповідача повністю, без урахування зменшення такого розміру.

2.5. Щодо пені за порушення грошових зобов'язань застосовується припис частини шостої статті 232 ГК України. Даним приписом передбачено не позовну давність, а період часу, за який нараховується пеня і який не повинен перевищувати шести місяців від дня, коли відповідне зобов'язання мало бути виконане; законом або укладеним сторонами договором може бути передбачено більшу або меншу тривалість цього періоду. Його перебіг починається з дня, наступного за останнім днем, у який зобов'язання мало бути виконане, і початок такого перебігу не може бути змінений за згодою сторін. Необхідно також мати на увазі, що умова договору про сплату пені за кожний день прострочення виконання зобов'язання не може розцінюватися як установлення цим договором іншого, ніж передбачений частиною шостою статті 232 ГК України, строку, за який нараховуються штрафні санкції.

2.6. Проценти на суму неустойки не нараховуються в силу прямої заборони законом такого нарахування (частина друга статті 550 ЦК України), тому що неустойка не є коштами, за користування якими здійснюється нарахування процентів річних згідно із законом.

2.7. Застосування пені не виключає одночасного нарахування процентів за користування чужими грошовими коштами (стаття 536 ЦК України), зокрема

процентів на прострочену суму оплати товару, проданого в кредит (частина п'ята статті 694 названого Кодексу), оскільки стягнення відповідних процентів не є ні видом забезпечення виконання зобов'язань, ані штрафною санкцією.

2.8. Пеня за порушення грошового зобов'язання обчислюється лише у відсотках до суми простроченого платежу. Установлення розміру пені у твердій грошовій сумі законом не передбачено і суперечить змістові цього поняття; відтак позовні вимоги, пов'язані із стягненням пені, обчисленої виходячи з такого розміру, не можуть бути задоволені.

2.9. За приписом статті 3 Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" та частини другої статті 343 ГК України розмір пені за прострочку платежу не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня. Якщо в укладеному сторонами договорі зазначено вищий розмір пені, ніж передбачений у цій нормі, застосуванню підлягає пеня в розмірі згаданої подвійної облікової ставки.

Установлене статтею 3 названого Закону обмеження розміру пені не стосується неустойки, встановленої іншими законодавчими актами.

2.10. До вимог про стягнення неустойки застосовується спеціальна позовна давність в один рік (пункт 1 частини другої статті 258 ЦК України).

3. Стягнення інфляційних нарахувань на суму боргу.

3.1. Інфляційні нарахування на суму боргу, сплата яких передбачена частиною другою статті 625 ЦК України, не є штрафною санкцією, а виступають способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення коштів внаслідок інфляційних процесів за весь час прострочення в їх сплаті.

Зазначені нарахування здійснюються окремо за кожен період часу, протягом якого діяв відповідний індекс інфляції, а одержані таким чином результати підсумовуються за весь час прострочення виконання грошового зобов'язання.

3.2. Згідно з Законом України "Про індексацію грошових доходів населення" індекс споживчих цін (індекс інфляції) обчислюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики і не пізніше 10 числа місяця, що настає за звітним, публікується в офіційних періодичних виданнях. На даний час індекс інфляції розраховується Державною службою статистики України і щомісячно публікується, зокрема, в газеті "Урядовий кур'єр". Отже, повідомлені друкованими засобами масової інформації з посиланням на зазначений державний орган відповідні показники згідно з статтями 17, 18 Закону України "Про інформацію" є офіційними і можуть використовуватися господарським судом і учасниками судового процесу для визначення суми боргу.

Індекс інфляції – це показник, що характеризує динаміку загального рівня цін на товари та послуги, які купуються населенням для невиробничого споживання, і його найменший період визначення складає місяць.

Розмір боргу з урахуванням індексу інфляції визначається виходячи з суми боргу, що існувала на останній день місяця, в якому платіж мав бути

здійснений, помноженої на індекс інфляції, визначений названою Державною службою, за період прострочення починаючи з місяця, наступного за місяцем, у якому мав бути здійснений платіж, і за будь-який місяць (місяці), у якому (яких) мала місце інфляція. При цьому в розрахунок мають включатися й періоди часу, в які індекс інфляції становив менше одиниці (тобто мала місце дефляція).

У застосуванні індексації можуть враховуватися рекомендації щодо порядку застосування індексів інфляції при розгляді судових справ, викладені в листі Верховного Суду України від 03.04.1997 № 62-97р; цього листа вміщено в газеті "Бизнес" від 29.09.1997 № 39, а також в інформаційно-пошукових системах "Законодавство" і "Ліга".

3.3. На суму інфляційних нарахувань не нараховуються проценти.

3.4. До вимог про стягнення суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції застосовується загальна позовна давність (стаття 257 ЦК України).

4. Стягнення процентів річних від простроченої суми.

4.1. Сплата трьох процентів річних від простроченої суми (якщо інший їх розмір не встановлений договором або законом), так само як й інфляційні нарахування, не мають характеру штрафних санкцій і є способом захисту майнового права та інтересу кредитора шляхом отримання від боржника компенсації (плати) за користування ним коштами, належними до сплати кредитором.

4.2. Сторони договору можуть зменшити або збільшити передбачений законом розмір процентів річних.

Якщо укладеним сторонами договором передбачено збільшення розміру процентів у зв'язку з простроченням сплати боргу, розмір ставки, на яку збільшено проценти, слід вважати іншим розміром процентів.

4.3. До вимог про стягнення сум процентів, передбачених статтею 625 ЦК України, застосовується загальна позовна давність (стаття 257 названого Кодексу).

5. Деякі окремі питання стягнення сум інфляційних нарахувань і процентів річних від простроченої суми.

5.1. Кредитор вправі вимагати, в тому числі в судовому порядку, сплати боржником сум інфляційних нарахувань та процентів річних як разом зі сплатою суми основного боргу, так і окремо від неї.

5.2. Обов'язок боржника сплатити суму боргу з урахуванням індексу інфляції та процентів річних не виникає у випадках повернення коштів особі, яка відмовилася від прийняття зобов'язання за договором (стаття 612 ЦК України), повернення сум авансу та завдатку, повернення коштів у разі припинення зобов'язання (в тому числі шляхом розірвання договору) за згодою сторін або визнання його недійсним, відшкодування збитків та шкоди, повернення безпідставно отриманих коштів (стаття 1212 ЦК України), оскільки відповідні дії вчиняються сторонами не на виконання взятих на себе грошових зобов'язань, а з інших підстав.

5.3. Статтею 54 Закону України "Про господарські товариства" передбачено, що при виході учасника з товариства з обмеженою

відповідальністю йому виплачується вартість майна товариства, пропорційна його частці у статутному фонді, у строк до 12 місяців з дня виходу. З моменту подання учасником товариства заяви про вихід зі складу останнього з виплатою належної такому учасникові частки вартості майна у товариства настає обов'язок сплатити відповідну суму у строки, визначені згаданою нормою Закону України "Про господарські товариства", а невиконання цього обов'язку тягне наслідки, передбачені частиною другою статті 625 ЦК України.

5.4. Господарським судам необхідно мати на увазі, що за приписом частини п'ятої статті 11 ЦК України грошове зобов'язання може виникати з рішення суду. Відтак якщо певне зобов'язання згідно з рішенням господарського суду є грошовим (наприклад, у зв'язку з прийняттям судового рішення про стягнення суми попередньої оплати в зв'язку з недопоставкою продукції), відповідальність за невиконання такого зобов'язання, яке виникло з рішення суду, настає на загальних підставах згідно з частиною другою статті 625 названого Кодексу.

6. Питання, пов'язані із співвідношенням процентів річних і процентів за користування чужими коштами.

6.1. Проценти річних, про які йдеться у частині другій статті 625 ЦК України, необхідно відрізнити від процентів за користування чужими коштами, передбачених статтею 536 названого Кодексу.

Стягнення процентів річних є заходом відповідальності за порушення грошового зобов'язання і одночасно, як зазначалося, способом захисту майнового права та інтересу кредитора, тобто зобов'язанням сплатити кошти, тоді як проценти, зазначені у статті 536 ЦК України, – це плата за користування чужими коштами, в тому числі безпідставно одержаними, збереженими грошми (стаття 1214 ЦК України).

6.2. Підставами для застосування до правовідносин сторін статті 536 ЦК України є, по-перше, факт користування чужими коштами, по-друге – встановлення розміру відповідних процентів договором або чинним законодавством (наприклад, статтями 1048, 1054, 1061 ЦК України). Спільним для цих процентів є те, що вони нараховуються саме у зв'язку з користуванням чужими коштами. Положення ж частини другої статті 625 ЦК України в частині сплати процентів річних застосовуються за наявності порушення грошового зобов'язання. Тому, зокрема, якщо в законі або в укладеному сторонами договорі передбачено розмір процентів за користування чужими коштами (стаття 536 ЦК України), то це не позбавляє кредитора права звернутися до боржника з позовом про стягнення як зазначених процентів, так і трьох процентів річних (якщо інший їх розмір не передбачено договором або Законом) – за наявності порушення боржником грошового зобов'язання.

6.3. Якщо договором або чинним законодавством не передбачено розміру процентів за користування чужими коштами, то припис частини другої статті 625 ЦК України може бути застосований господарським судом лише за наявності порушення боржником грошового зобов'язання.

7. Стягнення інфляційних нарахувань і відсотків річних після прийняття судового рішення.

7.1. За відсутності інших підстав припинення зобов'язання, передбачених договором або законом, зобов'язання, в тому числі й грошове, припиняється його виконанням, проведеним належним чином (стаття 599 ЦК України).

Саме лише прийняття господарським судом рішення про задоволення вимог кредитора, якщо таке рішення не виконано в установленому законом порядку, не припиняє зобов'язальних відносин сторін і не звільняє боржника від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання та не позбавляє кредитора права на отримання передбачених частиною другою статті 625 ЦК України сум.

Отже, якщо судове рішення про стягнення з боржника коштів фактично не виконано, кредитор вправі вимагати стягнення з нього в судовому порядку сум інфляційних нарахувань та процентів річних аж до повного виконання грошового зобов'язання.

Однак при цьому слід мати на увазі, що у разі коли судовим рішенням з боржника стягнуто суму неустойки (штрафу, пені), то правова природа відповідної заборгованості саме як неустойки у зв'язку з прийняттям такого рішення залишається незмінною, і тому на неї в силу припису частини другої статті 550 ЦК України проценти не нараховуються, інфляційні ж нарахування та нарахування трьох процентів річних на цю заборгованість можуть здійснюватися на загальних підставах відповідно до частини другої статті 625 названого Кодексу з дня, наступного за днем набрання законної сили відповідним судовим рішенням.

7.2. Наведене стосується й випадків здійснених господарським судом відстрочки і розстрочки виконання рішення, зміни способу та порядку виконання судового рішення шляхом звернення стягнення на кошти боржника (стаття 121 ГПК), оскільки під час таких відстрочки чи розстрочки або зміни інфляційні процеси тривають, грошове зобов'язання залишається повністю або частково невиконаним і негативний вплив такої ситуації на позивача потребує відповідної компенсації згідно з вимогами частини другої статті 625 ЦК України.

8. Застосування відповідальності за порушення грошових зобов'язань, визначених в іноземній валюті, у відносинах між резидентами України.

8.1. Згідно з частиною другою статті 533 ЦК України якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом.

Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом (частина друга статті 192 ЦК України). Частина третя статті 533 ЦК України визначає, що використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом.

Відповідно до частини другої статті 198 ГК України грошові зобов'язання учасників господарських відносин повинні бути виражені і підлягають оплаті у гривнях. Грошові зобов'язання можуть бути виражені в іноземній валюті лише у випадках, якщо суб'єкти господарювання мають право проводити розрахунки між собою в іноземній валюті відповідно до законодавства. Виконання зобов'язань, виражених в іноземній валюті, здійснюється відповідно до закону.

За пунктом 3.3 статті 3 Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" гривня як грошова одиниця України (національна валюта) є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів.

Відповідно до частини першої статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 19.02.1993 № 15-93 валюта України є єдиним законним засобом платежу на території України, який приймається без обмежень для оплати будь-яких вимог та зобов'язань, якщо інше не передбачено цим Декретом, іншими актами валютного законодавства України.

Положення частини другої статті 533 ЦК України та частини другої статті 198 ГК України містять однакові за змістом приписи про необхідність виконання грошового зобов'язання між резидентами України виключно у валюті України (валюта платежу), крім випадків отримання стороною цього зобов'язання відповідної ліцензії Національного банку України відповідно до вимог Декрету Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю".

Відтак вимоги щодо застосування заходів відповідальності за порушення грошових зобов'язань, визначених в іноземній валюті, мають заявлятися в національній валюті України (гривнях) за офіційним курсом Національного банку України на день заявлення відповідної вимоги (крім випадків, коли стороною зобов'язання, у якому виник спір, одержано відповідну ліцензію Національного банку України). При цьому стягнення інфляційних нарахувань на суму основної заборгованості не є можливим, оскільки індекс інфляції розраховується лише стосовно національної валюти України (гривні).

8.2. Якщо за умовами договору сума платежу, що визначена в іноземній валюті, на день виникнення у відповідача грошового зобов'язання перераховується у гривню і в подальшому на день фактичної сплати коштів згідно з таким перерахунком не змінюється, тобто залишається гривневим, то з моменту перерахунку боржник відповідно до частини другої статті 625 ЦК України зобов'язаний на вимогу кредитора сплатити борг з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення виконання даного зобов'язання.

9. Заключні положення.

9.1. Ці роз'яснення не стосуються відносин, пов'язаних із стягненням коштів за вексельними зобов'язаннями.

До зобов'язань, які виникли з оплати векселів, норми ЦК України і ГК України щодо відповідальності за невиконання грошових зобов'язань застосовуються лише в тій частині, в якій ці зобов'язання не врегульовані вексельним законодавством.

9.2. Вважати таким, що втратило чинність, роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 29.04.1994 № 02-5/293 "Про деякі питання практики застосування майнової відповідальності за невиконання чи неналежне виконання грошових зобов'язань" (з подальшими змінами та доповненнями).

Голова Вищого
господарського суду України

(підпис)

В. Татьков

Секретар пленуму Вищого
господарського суду України

(підпис)

Г. Кравчук